

PSEUDO-APOŠTOLSKÉ ZBIERKY A ICH VPLYV NA VÝVOJ KÁNONICKÉHO PRÁVA¹

MGR. VOJTECH VLADÁR, PHD.
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA RÍMSKEHO A CIRKEVNÉHO PRÁVA

Abstrakt

Pod pojmom pseudo-apoštolské zbierky máme na mysli kompilácie didakticko-právneho charakteru, ktoré zohrali svoju úlohu predovšetkým pri formovaní spoločenského života prvotnej cirkvi. Aj keď ich autora nepoznáme, ich normy sa opierajú priamo o autoritu samotných apoštolov Ježiša Krista, ktorých ústne príkazy mali tieto diela v písomnej forme zachovať pre ďalšie generácie. Priame pôsobenie týchto zbierok sa však neskončilo už v prvých storočiach vývoja kresťanstva. Vývoj kánonického práva výrazne ovplyvňovali tiež počas celého stredoveku a bez vplyvu nezostali ani na platné kánonické právo. Hlavným cieľom tohto článku je predovšetkým poukázať na charakter týchto zbierok, najskôr vo všeobecnosti, potom osobitne, a stručne tiež poukázať na ich úlohu pri formovaní kánonického práva od najstarších právnych predpisov až po platné právo.

VLADÁR, Vojtech: Pseudo-apoštolské zbierky a ich vplyv na vývoj kánonického práva. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č. 1, s. 107 – 119.

Úvod

Z pohľadu dejinného vývoja prameňov kánonického práva zaradíme pseudo-apoštolské zbierky do obdobia *ius antiquum*, a teda do predklasického obdobia. Do tejto etapy zahŕňame obdobie starobylého cirkevného práva a jeho prameňov od vzniku cirkvi, až po Graciánov dekrét, ktorý bol zostavený okolo r. 1140 po Kr.² Vznik pseudo-apoštolských zbierok je teda blízko

¹ Tento príspevok je výstupom z vedeckého projektu VEGA s názvom „Významné pramene stredovekého práva a ich prínos pre súčasnosť“, registrovaného pod číslom 1/0576/08.

² Pred obdobie *ius antiquum* však musíme nevyhnutne zaradiť ešte tzv. „biblický základ“, a teda oddávna trvajúce právne dedičstvo, ktoré sa nachádza v knihách Starého a Nového zákona, z ktorého ako zo svojho prvotného prameňa vyviera celá právna a zákonodarná tradícia cirkvi. Porovnaj znenie apoštolskej konštitúcie *Sacrae Disciplinae Leges* pápeža Jána Pavla II. z 25. januára 1983. O dôležitosti Biblie pre kánonické právo hovorí tiež ďalší výrok pápeža Jána Pavla II. (1978 – 2005), ktorý sa o platnom Kódexe kánonického práva z roku 1983 vyjadril v tomto

spojený so vznikom kresťanstva ako náboženstva a tiež so vznikajúcim právnym systémom katolíckej cirkvi, z ktorého sa postupne vyvinulo kánonické právo. Počas apoštolskej doby, t. j. za života apoštolov a ich bezprostredných žiakov (teda približne v posledných dvoch tretinách 1. storočia po Kr.), nemôžeme ešte hovoriť o nejakom cirkevnom či kánonickom práve *stricto sensu*. Život kresťanov v oblasti práva bol totiž riadený prevažne **právnou obyczajou**.³ Prvé stabilné organizačné štruktúry sa v prvotnej cirkvi začínajú postupne formovať až od druhej polovice 1. storočia po Kr. Súviselo to predovšetkým s rastom počtu členov cirkvi, čo viedlo tiež k potrebe nahradiť „pneumatickú demokraciu“, v ktorej cirkev dovtedy existovala. Takto sa najneskôr v 2. storočí po Kr. presadil **monarchický episkopát**, z ktorého sa postupne vyvíjal aj primát rímskeho biskupa – Petrovho nástupcu vo vedení cirkevnej obce.⁴

V priebehu prvých troch storočí od vzniku cirkvi ťažisko normotvorby spočívalo predovšetkým v miestnych cirkvách. Takéto ustanovenia partikulárneho práva však v tejto dobe nadobúdali neraz univerzálny charakter a postupom času sa šírili ďalej, a to najmä prostredníctvom ústneho podania a spisov cirkevných Otcov. Predpisy partikulárneho práva tvorili spočiatku najmä biskupi svojimi výnosmi (*capitula episcoporum*),⁵ neskôr sa k týmto prameňom pridali tiež uznesenia partikulárnych snemov, tzv. „synodálne nálezy“ (najskôr na Východe a od 4. storočia po Kr. i na Západe).⁶ V partiku-

prirovnani: „*Sväté pismo je výškovým bodom trojuholníka, ktorého dva body základne tvoria – na jednej strane dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, a na druhej strane nový cirkevný zákonník – Kódex.*“ Porovnaj KRAJČI, J.: *Historické pramene a všeobecné normy cirkevného práva*. Banská Bystrica : UMB PF, 1997, s. 16.

³ To, prirodzene, neznamená, že by už vtedy neexistovali určité pravidlá správania (normy) pre príslušníkov cirkvi, ktorých zachovávanie bolo sankcionované autoritou apoštola, ako o tom svedčí okrem iného aj Druhý list apoštola Pavla korintskej cirkevnej obci: „... *sme pripravení potrestať každú neposlušnosť, kým nebude vaša poslušnosť úplná*“ (2Kor 10, 6). Porovnaj HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 25.

⁴ Počas prvých storočí však môžeme štruktúru prvotnej cirkvi vo všeobecnosti opísať ako vystavanú skôr na princípe kolegiátneho, než hierarchického. Porovnaj BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 8.

⁵ Predpisy jednotlivých biskupov boli určené najmä pre duchovenstvo ich diecézy. Mnohé z nich boli presnejšie formulované na provinciálnych snemoch, čím sa stávali záväznými pre širšie územné celky. Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 33.

⁶ Hoci takéto predpisy nemali váhu všeobecných koncilov, predsa mali v prvých storočiach kresťanstva veľkú dôležitosť, a to z dôvodu, že mnohé ustanovenia partikulárnych snemov poskytovali materiál všeobecným koncilom, na ktorých potom

lárnych cirkvách tejto doby, a teda v jednotlivých raných kresťanských obciach nachádzame aj **pôvod pseudo-apoštolských zbierok**. Tie začínajú byť zostavované na kresťanskom Východe, a to predovšetkým z praktických potrieb. Ak by sme ich mali stručne charakterizovať, mohli by sme povedať, že v ich prípade išlo o obširné zbierky disciplinárnych, liturgických, morálnych i vieroučných ustanovení, ktoré sa dovoľávali *bona fide* **autority apoštolov**. Autorstvo noriem týchto zbierok bolo teda ich zostavovateľmi pripisované priamo apoštolom, poprípade niektorým ďalším významným predstaviteľom prvotnej cirkevnej hierarchie. Aj o pseudo-apoštolských zbierkach môžeme vo všeobecnosti povedať, že predstavovali pramene partikulárneho cirkevného práva, ktoré postupne nadobudli všeobecný normatívny charakter v celej prvotnej cirkvi. Spolu so starokresťanskými patristickými spismi ich z pohľadu chronologicko-systematického zaradenia v systéme historických prameňov kánonického práva umiestňujeme medzi pramene práva doby apoštolských Otcov.

Pseudo-apoštolské zbierky

1. Všeobecná charakteristika

Pseudo-apoštolské zbierky vznikali od konca 1. storočia po Kr. v podstate až do 5. storočia na kresťanskom Východe, a ako sme už spomenuli, ich autori sa dovoľávali *bona fide* **autority apoštolov**. Robili tak predovšetkým z dôvodu zvýšenia prestíže noriem v týchto zbierkach obsiahnutých. V prípade týchto predpisov však v skutočnosti nemáme nijakú istotu ohľadom ich pôvodnosti a aj z tohto dôvodu ich dnes zaraďujeme medzi apokryfy, poprípade priamo k falzifikátom.⁷ Napriek tomu však v ich prípade nejde o falzifikáty v pravom zmysle slova, a teda o diela s úmyslom klamať čitateľa, ako je tomu napríklad pri známych Pseudo-izidoriánskych dekretáliách.⁸ Ich autori totiž dobromyseľne vychádzali pri ich spracovávaní zo skutočnosti, že normy, ktoré usporadúvajú, pochádzajú naozaj od apoštolov, a že v podstate tak len v písomnej forme zaznamenávajú **ústnu apoštolskú tradíciu** pre ďalšie generácie. Je navyše vysoko pravdepodobné, že tieto zbierky skutočne obsahujú viaceré morálne či právne normy pochádzajúce priamo od apoštolov ako predstavených prvotnej cirkevnej hierarchie, a možno snáď i príkazy samot-

dochádzalo k zovšeobecňovaniu partikulárneho práva. Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 12.

⁷ Aj preto sú napokon tieto zbierky označované ako „pseudo-apoštolské“ a nie ako zbierky „apoštolské“.

⁸ Porovnaj HRDINA, A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 14.

ného Ježiša Krista, ktoré apoštoli sprostredkovali ústne ďalej a ktoré neboli priamo zachytené v evanjeliových spisoch.

Spomenuli sme už, že pseudo-apoštolské zbierky boli ich autormi zostavované predovšetkým z praktických potrieb. Bolo to tak najmä z dôvodu nedostatočnej právnej úpravy spoločenských vzťahov kresťanov v ranom období cirkvi.⁹ Právo kresťanskej cirkvi počas prvých troch storočí bolo totiž ovplyvňované predovšetkým právnymi obyčajami jednotlivých partikulárnych cirkví a charakteristické bolo navyše značným **právnym partikularizmom**, teda nejednotnosťou úpravy rôznych spoločenských vzťahov súvisiacich najmä s náboženským životom v jednotlivých kresťanských obciach. Môžeme sa preto domnievať, že autorov týchto zbierok viedla k ich zostaveniu tiež snaha o určitú unifikáciu základných morálnych či právnych noriem v celej prvotnej cirkvi. Aj z týchto dôvodov je pre všetky pseudo-apoštolské zbierky charakteristické predovšetkým miešanie noriem právnych s normami morálnymi, čerpanie materiálu z jednej do druhej a existencia obvykle v rôznych verziách. Pozrime sa teda bližšie na najdôležitejšie z týchto zbierok, ktoré najvýraznejším spôsobom ovplyvnili vývoj západného či východného kánonického práva.¹⁰

2. Pseudo-apoštolské zbierky osobitne

Ako prvú si spomenieme najznámejšiu a zároveň i najdôležitejšiu z týchto zbierok – anonymný spis *Doktrína dvanástich apoštolov*, známy hlavne pod gréckym názvom *Didaché Tón Dódeka Apostolón* (*Doctrina Duodecim Apostolorum*, Učenie Pána prostredníctvom dvanástich apoštolov pohanom). Tento spis pochádza z doby okolo roku 100 po Kr. a jeho vznik nachádzame v Sýrii alebo v Palestíne. Predstavuje v podstate kresťanské spracovanie starozákonných inštrukcií pre tzv. „prozelytov“ – t. j. pohanov, ktorí prestúpili k židovstvu, užívali právo pohostinstva a boli chránení zákonom. Spis má tri časti¹¹ a šesťnásť kapitol a býva označovaný aj ako katechizmus dvoch ciest –

⁹ MRKÝVKA, P. – VESELÁ, R.: *Vybrané otázky z dějin kanonického práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 26.

¹⁰ V čase vzniku týchto zbierok bola ešte katolícka cirkev zjednotená, a teda kresťanský Východ bol spojený v komúnii (*communio*) s kresťanským Západom. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že až po zbierku Jána Scholastika († 577) boli východné pramene práva zásadne uznávané aj na Západe. Prakticky až od tohto času sa na Východe stále viac začali objavovať predpisy, ktoré si západná cirkev nielenže neosvojila, ale ktoré mnohokrát i výslovne zavrhol. Na túto skutočnosť bližšie poukážeme aj pri niektorých pseudo-apoštolských zbierkach. Porovnaj RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Praha: Právnická jednota, 1887, s. 24 – 25.

¹¹ V prvej časti sú zahrnuté mravné predpisy. V predobrazu dvoch ciest, cesty života a cesty smrti, tu autor podáva krátky prehľad mravouky. Druhá časť obsahuje li-

života a smrti.¹² Po Novom zákone ide o jednu z najstarších zachovaných kresťanských pamiatok. Úžasnú cenu má tento spis hlavne pre dejiny cirkevného práva a liturgie.¹³ Stal sa základom i pre všetky ostatné pseudo-apoštolské zbierky.

Druhou pseudo-apoštolskou kompiláciou, na ktorú sa pozrieme bližšie, je zbierka *Didascalia Apostolorum* (Katolícke didaskálie dvanástich apoštolov Vykupiteľa), ktorá vznikla koncom 3. storočia po Kr. pravdepodobne v Sýrii alebo v Palestíne. Spísaná bola zrejme v gréčtine a určená bola najmä pre kresťanov, ktorí prešli ku kresťanstvu z pohanstva. Jej autora nepoznáme, spracoval ju však zrejme nejaký Žid, ktorý bol zároveň biskupom i lekárom. Pôvodne obsahovala šesť kníh, neskôr bola rozšírená o ďalšie dve. Obsahuje rôzne disciplinárne predpisy a je dosť závislá od *Didaché*. Normy v nej obsiahnuté sa týkajú najmä postavenia biskupov, správy majetku cirkevných obcí, manželského práva, krstu a pokánia.¹⁴ Ostro sa stavia proti kresťanom, ktorí zachovávajú židovský ceremoniál Starého zákona.¹⁵ Pôvodný grécky text sa nezachoval,¹⁶ zachovali sa však neskoršie sýrske a latinské preklady, ktoré sa objavili veľmi skoro po zostavení tejto zbierky.¹⁷ Mala skutočne rozsiahly vplyv najmä na východné kánonické právo.¹⁸

turgické pokyny pre prijatie sviatosti krstu, ďalej ustanovenia o pôste (pôst v stredu a v piatok), svätení nedele (ide o prvú známu správu o prenesení sobotného odpochinu na nedeľu), modlitbe a Eucharistii. V tretej časti sú uvedené cirkevno-právne predpisy o povinnostiach duchovných, o vnútornom zriadení cirkvi, o apoštoloch, prorokoch - učiteľoch, biskupoch a diakonoch. Práca obsahuje i Epilóg, v ktorom autor vyzýva kresťanov, aby vytrvali vo viere a pripomína im, že majú odmietat' pokiaľ možno vo svete a majú sa pripraviť na príchod Ježiša Krista, ktorý príde v sláve. Porovnaj MORDEL, Š.: *Patrológia*. Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 47.

¹² Porovnaj ŘÍČAN, R. – MOLNÁR, A.: *12 století církevních dějin*. Praha : Kalich, 1990, s. 67.

¹³ KRAJČI, J.: *Historické pramene a všeobecné normy církevního práva*. Banská Bystrica : UMB PF, 1997, s. 7.

¹⁴ Obsahuje však tiež zaujímavé informácie o starostlivosti kresťanskej komunity o vdovy a siroty, úpravu židovsko-kresťanských vzťahov a rovnako i liturgické predpisy. Porovnaj BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 6.

¹⁵ Porovnaj MORDEL, Š.: *Patrológia*. Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 48.

¹⁶ Porovnaj BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všehrd, 1946, s. 50.

¹⁷ Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 9.

¹⁸ FILO, V.: *Kánonické právo (Úvod a první kniha)*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997, s. 20.

Ďalšou kompiláciou, o ktorej pojednáme, je zbierka *Canones Ecclesiastici* (*Canones Ecclesiastici Sanctorum Apostolorum*, *Canones Apostolici Aegyptiaci*, Apoštolské cirkevné zriadenie), ktorá vznikla koncom 3. storočia po Kr. v Egypte alebo v Sýrii. Vychádza z *Didaché*¹⁹ a pozostáva z tridsiatich kánonov rôznych apoštolov, ktorí ustanovujú mravné a disciplinárne pokyny. Zbierka bola v neskoršom vydaní rozšírená o ďalších päťdesiat apoštolských kánonov a niektoré jej časti prešli i do zbierky *Canones Apostolorum* v 5. či 6. storočí po Kr.²⁰ Používaná bola na Východe i Západe až do 6. storočia po Kr. Preložená bola aj do sýrčiny, koptčiny a etiópčiny.²¹ Práve táto zbierka je jedným z najstarších dokladov o používaní slova „kánon“ pre cirkevné predpisy.²²

Štvrtou kompiláciou, na ktorú sa pozrieme, je zbierka známa pod názvom *Constitutiones Apostolorum* (*Diatagai*, *Diataxeis Tón Hagión Apostolón*, *Canones Ecclesiastici Apostolorum*, Apoštolské konštitúcie). Autorstvo tejto zbierky bolo dlho pripisované rímskemu biskupovi svätému Klementovi I. Rímskemu (92 – okolo r. 101), avšak tomu nenasvedčuje predovšetkým jej silne arianizovaný text.²³ Vznikla v 4. storočí po Kr., pravdepodobne v Sýrii, prepracovaním prvých šiestich kníh *Didascalie* a pridaním dvoch ďalších.²⁴

¹⁹ Najmä v prvej časti, ktorá sa javí ako prepracovanie „dvoch ciest“ – života a smrti. Ako sme videli, obdobné pojednanie sa nachádza aj v *Didaché*. Jej druhá časť obsahuje predpisy disciplinárne.

²⁰ Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 9 – 10.

²¹ KASAN, J.: *Prameny církevního práva (Dějinný vývoj)*. Praha : Katedra historicko-právní na Římskokatolické Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě, 1952, s. 9.

²² Porovnaj KOLEKTIV AUTORŮ PRÁVNICKÉ FAKULTY UK: *Dějiny evropského kontinentálního práva*. Praha : Linde, 2003, s. 105.

²³ Toto sa stáva zrejším najmä porovnaním tohto textu s vtedajšou byzantskou liturgiou. Porovnaj MORDEL, Š.: *Patrológia*. Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 123.

²⁴ Tieto dve knihy vznikli konkrétne úpravou *Didaché* – siedma kniha (cirkevnými Otcami nazývaná tiež ako *Iudicium Petri* alebo *Duae viae – vitae et mortis*) a starších východných spisov *Traditio Apostolica Sancti Hippolyti* (okolo r. 218), *Constitutio Apostolica Aegyptiaca* (okolo r. 308) a *Canones Hippolyti* (okolo r. 218) – ôsma kniha, z ktorej vychádzajú tiež *Canones Apostolorum*. Porovnaj HRDINA, A.: *Kanonické právo*. Praha : EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 30. Podľa iných názorov, naopak, Apoštolské konštitúcie boli vzorom pre tieto zbierky, ktorých dátum je potom udávaný do doby mladšej *Constitutio Apostolica Aegyptiaca* (okolo r. 450), *Canones Hippolyti* (okolo r. 500) a *Constitutiones per Hippolytum* (okolo r. 425). Porovnaj BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všeherd, 1946, s. 51. Za najcennejšiu časť tohto spisu je autormi považovaná ôsma kniha, pre ktorú ako hlavný prameň slúžil Hipolytov Cirkevný poriadok. Porovnaj MORDEL, Š.: *Patrológia*. Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára bis-

Prvých šesť kníh je spísaných vo forme apoštolských listov²⁵ a kánonistami sú označované ako *Didascalia Tón Apostolón*.²⁶ Zbierka čerpala zo širokého súboru prameňov ako Sväté písmo, apokryfná literatúra, vyznania, koncilové kánony i cirkevné dejiny.²⁷ Úplne zakazuje čítanie pohanských spisov, odporúča krst detí, za neúčinný označuje krst heretikov a bezbožných a vyžaduje štyridsaťdňový pôst pred Veľkou nocou.²⁸ Na Východe bola používaná až do koncilu v Trullo, ktorý ju v roku 692 zavrhol.²⁹ Na Západe nebola nikdy uznaná a pápež Geláz I. (492 – 496) v roku 495 i Milánska synoda v roku 672 ju zavrhl ako apokryf.

Poslednou významnou pseudo-apoštolskou zbierkou je kompilácia s názvom *Canones Apostolorum*. V jej prípade ide o evidentný apokryf³⁰, po-

kupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 123. Podľa viacerých autorov spomínaná ôsma kniha zaoberajúca sa liturgiou existovala už pred Prvým nicejským snemom (r. 325) pod titulom *Constitutiones Apostolorum de Mystico Ministerio*, či *Diataxeis Tón Hagión Apostolón Dia Hippolytu*. Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 10.

²⁵ Porovnaj RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Praha : Právnická jednota, 1887, s. 18.

²⁶ MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 10.

²⁷ Porovnaj BRUNDAGE, J. A.: *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 10.

²⁸ *Didascalia* pozná však len pôst vo Veľkom týždni pred Veľkou nocou. Porovnaj MORDEL, Š.: *Patrológia*. Spišské Podhradie : Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 122. Zbierka však obsahuje tiež viaceré zjavné bludy, ako napríklad dovoľenie telesného styku kresťanských služobných s pohanským pánom a mnohé ďalšie. Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 10.

²⁹ KRAJČÍ, J.: *Historické pramene a všeobecné normy církevního práva*. Banská Bystrica : UMB PF, 1997, s. 7. Podľa niektorých autorov táto zbierka na Východe naďalej platila aj napriek jej zavrhnutiu spomínaným koncilom v Trullo (r. 692). Porovnaj BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního I*. Praha : Všešrd, 1946, s. 51.

³⁰ O tom, že ide o jasný falzifikát, svedčí viacero faktov. Napríklad vôbec sa o nich nezmieňuje cirkevný Otec svätý Klement Alexandrijský († okolo r. 216), historik Eusebius († 339), ani učený mních Hieronym († 420), hoci tí veľmi ostrážito strážili staré cirkevné predpisy. Tiež v spore o slávenie Veľkej noci pápež Viktor I. (189 – 199) nepoužíva citácie z tejto zbierky a rovnako i svätý Cyprián († okolo r. 268) v spore o platnosť krstu udeleného heretikmi nedovoľáva sa týchto kánonov. Najviac však zbierku z jej falošnosti usvedčuje uvádzanie cirkevného zriadenia, ktoré v dobe apoštolskej ešte neexistovalo (napr. nutnosť konania ročných provinciaálnych snemov, či rozdelenie biskupstiev na farnosti). Porovnaj MICHAL, J.: *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 10.

chádzajúci pravdepodobne zo Sýrie z obdobia 4. až 5. storočia po Kr., ktorý podobne ako predchádzajúca zbierka, predstiera autorstvo svätého Klementa I. Rímskeho (92 – okolo r. 101). Pôvodne obsahovala päťdesiat kánonov, neskôr sa ich počet v nej rozšíril na osemdesiatpäť. Obsahuje i niektoré ustanovenia zbierky *Constitutiones Apostolorum* (konkrétne vychádza z jej poslednej – ôsmej knihy) a niektoré uznesenia východných koncilov zo 4. storočia po Kr.³¹

Na záver tohto pojednania sa pozrieme ešte na dve pseudo-apoštolské zbierky skôr menšieho významu. Ako prvú spomenieme zbierku ***Canones Nonae Synodi Antiochenae Apostolorum*** asi zo 4. storočia po Kr., ktorá obsahuje takmer výlučne materiál predchádzajúcich zbierok, a ako druhú zbierku ***Canones Poenitentiales Apostolorum*** (*Horos Kanónikos Tón Hagión Apostolón*), ktorá sa zaoberá praxou pokánia 4. storočia po Kr., a to najmä podľa svätého Bazila († 379).

3. Vplyv pseudo-apoštolských zbierok na vývoj kánonického práva

Najdôležitejším prameňom kánonického práva, ktorý počas histórie katolíckej cirkvi najvýraznejším spôsobom ovplyvňoval jeho vývoj, sa jednoznačne stali právne zbierky. Práve do týchto právnických diel boli v priebehu histórie vo veľkom rozsahu preberané s veľkou vážnosťou normy prvotnej cirkvi³², a to či už ustanovenia prvých všeobecných (ekumenických) koncilov, niektorých významných provinciálnych snemov, či ďalších univerzálnych a partikulárnych prameňov práva. V rámci chronologických či systematických usporiadaní týchto zbierok boli obvykle na výnimočnom mieste umiestňované tiež normy čerpané priamo zo pseudo-apoštolských zbierok. Keďže zostavovatelia nových zbierok nikdy nepochybovali o pôvodnosti

³¹ Na Východe bola táto zbierka považovaná za pravú a jej autenticitu potvrdil aj snem v Trullo v roku 692. Na Západe však bola spolu s Apoštolskými konštitúciami zahrnutá pápežom Gelázom I. (492 – 496) v jeho *Indexe zakázaných spisov*, ktorý bol súčasťou *Decretum Gelasianum* z roku 495. Táto zbierka však napriek tomu významne ovplyvnila kánonické právo na Západe, na čo poukážeme neskôr. Porovnaj PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo I. (Ústavní právo církevní)*. Semily : Nakladem vlastním, 1932, s. 19.

³² Táto skutočnosť sa stáva celkom zrejmom najmä skúmaním falzifikátov, ktoré sa začali objavovať v kánonickom práve vo veľkom množstve najmä od polovice 9. storočia po Kr. Tieto falošné zbierky sa často za účelom presadenia svojich cieľov dovoľovali priamo ustanovení rímskych biskupov prvých piatich storočí, poprípade ďalších právnych noriem prvotnej cirkvi. Raná kresťanská cirkev tak bola v priebehu histórie skutočne vnímaná ako najvýraznejší vzor a ideál, ku ktorému sa mala cirkev vždy navracat' a odvracat' sa tak od svojich pokleskov. Takéto tendencie boli citeľné predovšetkým počas gregoriánskej reformy, avšak rovnako výrazné boli aj počas obdobia reformácie či protireformácie.

týchto noriem, dávali im obyčajne pri kolízii s inými normami prednosť, a to z dôvodu im priznávanej **vysokiej apoštolskej autority**. Predovšetkým prostredníctvom zostavovania nových zbierok tak dochádzalo k rozsiahlemu šíreniu noriem pochádzajúcich zo pseudo-apoštolských zbierok, ktoré tak mali možnosť vplývať ako na kánonicko-právnu prax, tak i na vedu kánonického práva.

Bližšie sa teraz pozrieme na dve významné kánonicko-právne zbierky, na ktorých príklade si bližšie poukážeme na vplyv pseudo-apoštolských zbierok na vývoj kánonického práva. Najskôr sa zameriame na zbierku **Collectio Dionysiana** (Dionýziana), a potom na dielo najznámejšie pod názvom **Decretum Gratiani** (Graciánov dekrét). Autor prvej z týchto zbierok – Dionýz Exiguus († 544)³³ zaradil do svojej kompilácie priamo päťdesiat pseudo-apoštolských kánonov, pochádzajúcich zo zbierky *Canones Apostolorum*. Dionýz tieto kánony s veľkou dôslednosťou preložil z gréčtiny do latinčiny a cez jeho zbierku boli preberané aj do ďalších západných zbierok.³⁴ Dionýziana sa ihneď po svojom zostavení na začiatku 5. storočia po Kr. rýchlo rozšírila po celom západnom teritóriu a zaznamenala enormný vplyv na cirkevno-právny vývoj na kresťanskom Západe. Bez vplyvu však nezostala ani na kresťanský Východ.³⁵ Dionýziova zbierka bola vo všeobecnosti považovaná za vzor pre zostavovateľov nových zbierok kánonického práva, keďže vynikala veľkou prehľadnosťou napriek tomu, že normy v nej boli zoradené v chronologickom usporiadaní.³⁶ Táto kompilácia tvorila základ tiež pre tzv.

³³ Zdá sa, že prímene „exiguus“ (nepatrný, krátky, malý, pomínuteľný, bezvýznamný) si dal z pokory, na základe kláštornej skromnosti, samotný Dionýz. Porovnaj PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo I. (Ústavní právo církevní)*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 21. Dionýz Exiguus na žiadosť pápeža Bonifácia II. (530 – 532) zostavil tiež kresťanský kalendár, ktorým bol uvedený do platnosti terajší kresťanský letopočet od narodenia Ježiša Krista. Podľa záverov neskoršej historickej vedy sa Dionýz pomýlil pri prepočte roku Kristovho narodenia. Za základ bral totiž rok 754 po založení Ríma (Ab Urbe condita – a. U. c.). Ježiš Kristus sa však narodil v rozmedzí rokov 748 – 749 po založení mesta Rím (a. U. c.), t. j. o 5 – 6 rokov pred kresťanským letopočtom. Porovnaj KRAJČI, J.: *Historické pramene a všeobecné normy cirkevného práva*. Banská Bystrica : UMB PF, 1997, s. 8.

³⁴ Porovnaj SOMERVILLE, R. – BRASINGTON, B. C.: *Prefaces to Canon Law Books in Latin Christianity*. London : Yale University Press, 1998, s. 10 – 11.

³⁵ Porovnaj MICHAL, J.: Stručný přehled vývoje kanonického práva do r. 1917. In: *Teologické studie, Litera slovem oživená*, Sborník semináře v Hradci Králové r. 1984. Praha : Česká katolická Charita, 1985, s. 21.

³⁶ Dionýz sa od ostatných autorov cirkevno-právnych zbierok tej doby líšil najmä presnosťou prekladu, kvalitou používaného jazyka a samotnou organizáciou kánonov, ktorá umožňovala čitateľovi s ľahkosťou nájsť, čo potreboval v rámci jeho chronologickej schémy. Autor Dionýziany tak akoby vytvoril nový štandard v zostavovaní zbierok cirkevného práva a úspech jeho práce bol preto celkom po-

Codex Dionysii, ktorý pápež Hadrián I. (722 – 795) v roku 774 listom *Divina Fulgens Doctrina* daroval franskému panovníkovi Karolovi Veľkému (768 – 814).³⁷ Ten ho v roku 802 promulgoval na sneme v Aachene za ríšsky zákon (tzv. „*Dionysio-Hadriana*“).³⁸ Z pohľadu ďalšieho vplyvu na vývoj kánonického práva je vplyv Dionýzian celkom zrejmý najmä pri vynikajúcich a vplyvných zbierkach ako *Collectio Hispana* (Španielska zbierka), *Dacheriana*, *Concordia Canonum*, *Capitularia Regnum Francorum* (Kapitulárie franských kráľov) či *Collectio Pseudo-isidoriana* (Pseudo-izidoriánske dekrétálie).

Za najdôležitejší medzník cirkevno-právneho dejinného vývoja je vo všeobecnosti považované zostavenie diela **Decretum Gratiani** (Graciánov dekrét). Tých istých päťdesiat pseudo-apostolských kánonov pochádzajúcich zo zbierky *Canones Apostolorum* v latinskom preklade Dionýza Exiguua používal pri podopieraní svojich argumentov v tomto diele jeho autor – kamaldulský mních Gracián (*Gratianus*). Graciánov dekrét vývoj kánonického práva ovplyvňoval už od svojho spísania najskôr ako samotný, neskôr ako súčasť zbierky kánonov *Corpus Iuris Canonici*³⁹, ktorá platila spolu s neskôr vydanými pápežskými predpismi až do roku 1917. Nezabudlo sa však naň ani v prvom **Kódexe kánonického práva**. Kardinál Pietro Gasparri († 1934) vo svojom Predhovore k tomuto zákonníku o Dekréte píše, keď ho porovnáva s dovtedajšími zbierkami, že „... ich Graciánov dekrét všetky takmer odsunul do zabudnutia“.⁴⁰ Graciánov dekrét nezostal bez vplyvu ani na Kódex kánonického práva z roku 1917 a jeho vplyv možno vidieť aj v Kódexe kánonic-

chopiteľný. Samotný Dionýz sa zostavením tejto zbierky zaradil medzi najdôležitejšie osobnosti dejín kánonického práva. Porovnaj SOMERVILLE, R. – BRASINGTON, B. C.: *Prefaces to Canon Law Books in Latin Christianity*. London : Yale University Press, 1998, s. 24, 27.

³⁷ Predhovor ku Kódexu kánonického práva z roku 1917 od Pietra Gasparriho.

³⁸ Na Veľkej Morave platila v čase príchodu vierozvestcov Konštantína a Metoda (r. 863) upravená *Dionysio-Hadriana*. Keďže Dionýzova zbierka bola preložená aj do gréčtiny, moravskí vierozvestcovia ju v dobe ich príchodu na Veľkú Moravu poznali, a tak nemali nijaké problémy s osvojovaním si jej noriem. Porovnaj PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo I. (Ústavní právo církevní)*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 21.

³⁹ V starších vydaniach Korpusu kánonického práva bolo dokonca spomínaných päťdesiat pseudo-apostolských kánonov tlačených spravidla priamo za Graciánovým dekrétom. Porovnaj HRDINA, A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007, s. 18.

⁴⁰ Porovnaj Predhovor ku Kódexu kánonického práva z roku 1917 od Pietra Gasparriho. Gracián však autorov predchádzajúcich zbierok jednoznačne prekonal najmä rozsahom svojej zbierky, jej systematickosťou, ale tiež svojou múdrosťou a praktickým úsudkom. Porovnaj KAŠNÝ, J.: *Metoda v kanonickém právu*. In: *Revue církevního práva* 1/07, Praha : Společnost pro církevní právo, 2007, s. 8.

kého práva z roku 1983. Takmer každý kánon platného Kódexu je napokon nutné chápať vo svetle takmer dvojtisícročného právneho vývoja, čo sa aj dnes prejavuje predovšetkým pri interpretácii *ius vigens*.⁴¹

Vo väčšej miere ako právo latinskej cirkvi, bolo pseudo-apoštolskými zbierkami ovplyvnené právo východných katolíckych cirkví *sui iuris*, avšak najvýraznejšie právo východných nezjednotených (pravoslávnych) cirkví. Ako sme videli v predchádzajúcom výklade, viaceré pseudo-apoštolské zbierky po ich odmietnutí kresťanským Západom naďalej platili na kresťanskom Východe. Ich kánony tak boli (rovnako ako k tomu dochádzalo napriek zákazu i na kresťanskom Západe) ďalej preberané aj do novo zostavovaných východných kánonicko-právnych zbierok. Z pohľadu **pravoslávneho kánonického práva** sú aj dnes zásadne stále v platnosti najmä normy pochádzajúce zo starých zbierok, ktoré vznikli ešte počas prvých desiatich storočí cirkevno-právneho vývoja.⁴² Okrem toho viaceré pravoslávne cirkvi⁴³ považujú dodnes niektoré pseudo-apoštolské zbierky za autentické a ich normy vnímajú ako súčasť tradície, ktorá v prípade kresťanského Východu patrila k najdôležitejším činiteľom cirkevného vývoja. Za zbierky s najväčším vplyvom na kresťanský Východ by sme mohli označiť predovšetkým *Didascalia Apostolorum* a *Canones Apostolorum*.

Záver

Ako teda v niektorých novozákonných apokryfoch môžeme s istotou nájsť viaceré autentické právne, avšak predovšetkým morálne predpisy, podobne môžeme aj v pseudo-apoštolských zbierkach nájsť normy pochádzajúce či už od apoštolov, avšak možno i od samotného Ježiša Krista. Ak by bolo možné tieto normy priamo odlišiť od noriem predstaviteľov prvej cirkvi, poprípade od noriem vymyslených, Ježišove prikázania a autentické apoštolské normy inšpirované Duchom svätým by sme mohli priamo zaradiť k **pozi-**

⁴¹ Porovnaj kán. 6 § 2 CIC a kán. 2 CCEO.

⁴² Bližšie k tejto problematike pozri: BOUMIS, P. I.: *Kánonické právo pravoslávnej cirkvi*. Prešov : Pravoslávna bohoslovecká fakulta, 1997.

⁴³ V prípade východných kresťanských cirkví nie je vôbec namieste hovoriť o východných cirkvách v jednotnom čísle, a teda ako o „východnej cirkvi“. Na rozdiel od rímskeho biskupa, konštantínopolský patriarcha, ktorý stál na čele pravoslávnej cirkvi v bývalom hlavnom meste Byzantskej ríše, totiž nikdy nemal nijakú moc nad inými pravoslávnymi cirkvami, aj keď mal titul všeobecného patriarchu. Podľa tradície bol totiž iba prvým medzi rovnými (*primus inter pares*). Pravoslávie nikdy nemalo (a napokon ani dnes nemá) nejaké svetové jednotiace centrum. Dnes existuje viacero samostatných pravoslávnych cirkví – najväčšia je Ruská pravoslávna cirkev, ďalej sú to napr. Albánska, Alexandrijská, Americká, Bulharská, Grécka, Jeruzalemská, Konštantínopolská pravoslávna cirkev a mnohé ďalšie. Porovnaj VRANA, V.: *Dejiny cirkevného práva*. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1992, s. 39.

tívnemu Božiemu právu.⁴⁴ Už pri náhodnom prelistovaní ktorejkoľvek zo pseudo-apoštolských zbierok je zrejmé, že obsahujú najdôležitejšie normy, ktoré boli zostavené za účelom priameho usmerňovania vývoja prvotnej cirkvi, ktoré však mali rovnako pevne a nemenne zostať zachovávané aj počas ďalšieho kresťanského vývoja. Z pohľadu platného kánonického práva môžeme skonštatovať, že tieto normy sú dodnes zásadne v cirkvi stále dodržiavané a že skutočne prežili, ovplyvňujúc život kresťanského spoločenstva vo viacerých jeho aspektoch, až do dnešných čias.

Pseudo-apoštolské zbierky obsahujú predpisy o svätení diakonov, kňazov a biskupov, dôležité disciplinárne predpisy pre klerikov i laikov (vrátane trestov za ich porušenie), predpisy o pravidelnom konaní biskupských synod, o krste, pôste, pokání, Eucharistii, dôležité procesné normy, a paradoxne tiež normy zakazujúce šírenie apokryfov či falzifikátov⁴⁵. Na druhej strane však obsahujú tiež viaceré zjavné výmysly, bludy či protirečenia, ktoré **spochybňovali ich dôveryhodnosť** a aj z tohto dôvodu boli viacerými pápežmi či dôležitými univerzálnymi a partikulárnymi snemami priamo zavrhané. Ako príklad by sme mohli spomenúť pápeža Leva I. (440 – 461), ktorý v roku 447 vo svojom liste písal proti pseudo-apoštolským zbierkam, „... ktoré obsahujú zárodok mnohých omylov... a ktoré by nielenže mali byť zakázané, ale mali by byť úplne potlačené a spálené.“ (Epist. XV, 15).⁴⁶ Podobný postoj voči týmto zbierkam zaujal aj pápež Geláz I. (492 – 496), ktorý vo svojom *Decretum Gelasianum* (*Decretum de Recipiendis et Non Recipiendis Libris*)⁴⁷ z roku 495 zavrhol viaceré zo pseudo-apoštolských zbierok.

⁴⁴ Dôležitosť pozitívneho Božieho práva pre kánonické právo spočíva v princípe, že rýdzo cirkevné (ľudské) kánonické právo nemôže odporovať ani prirodzenému Božiemu právu, ani Božiemu právu pozitívnemu. Celé kánonické právo tak môžeme označiť za právny systém vystavaný na evanjeliu a ustanoveniach apoštolov i cirkevných Otcov. Do kánonického práva sa však premietol aj celkový právny a zákonodarný vývoj katolíckej cirkvi, a to vo forme tradície v širšom zmysle slova, ktorú Kódex kánonického práva označuje pojmom „kánonická tradícia“. Pod týmto pojmom treba rozumieť právne a zákonodarné dedičstvo cirkvi ako celku. Tradícia išla od začiatku ruka v ruku s vývojom cirkvi, a práve do nej sa postupom času premietal celkový duch tohto vývoja, ktorý ovplyvňuje podobu kánonického práva vo všetkých jeho aspektoch dodnes. Podľa znenia apoštolskej konštitúcie Jána Pavla II. *Sacrae Disciplinae Leges* z 25. januára 1983, ktorou bol vyhlásený v súčasnosti platný Kódex kánonického práva, je teda zrejmé, že pod týmto pojmom dnes rozumieme všetko staré i nové vychádzajúce od apoštolov cez Otcov z evanjeliovej zvesti všestranne neporušene uvedené do nových životných okolností.

⁴⁵ Porovnaj napr. kán. 59 zbierky *Canones Apostolorum*.

⁴⁶ Porovnaj <http://www.newadvent.org/cathen/01601a.htm>.

⁴⁷ Toto dielo môžeme prakticky označiť za prvý index zakázaných kníh, ktorý sa v cirkvi objavil. Výslovne zavrhol tridsaťdeväť spisov. Éra indexov zakázaných

Spomínaní pápeži i ďalšie authority si určite veľmi dobre uvedomovali, že pseudo-apoštolské zbierky obsahujú s určitosťou viaceré normy pochádzajúce priamo od apoštolov, a že v nich tak mohla byť skutočne zachytená v písomnej forme ústna apoštolská tradícia. K ich zavrhnutiu však došlo predovšetkým v záujme eliminovania účinnosti noriem, ktoré boli zjavne pochybné, zlé a škodlivé. Tie totiž priamo ohrozovali vierouku rozvíjajúcej sa cirkvi a mohli tiež dať podnet k vzniku rôznych nových foriem heréz. Prednosť tak v tomto prípade dostala **čistota viery** pred ťažko si predstaviteľným úzkostlivým hľadaním a rozlišovaním medzi normami autentickými a falošnými. Napriek týmto a ďalším podobným zákazom však normy pseudo-apoštolských zbierok vstúpili prostredníctvom ďalších kompilácií nepriamo do hlavného prúdu kánonického práva a počas celého dejinného vývoja tohto právneho systému požívali veľkú autoritu a vážnosť. Aj keď v prípade týchto zbierok išlo v skutočnosti o „dobromyseľné“ apokryfy či falzifikáty, musíme skonštatovať, že v histórii katolíckej cirkvi a jej práva mali svoje nezastupiteľné miesto.

VLADÁR, Vojtech: The Pseudo-apostolic Collections and its Influence on the Development of Canon Law. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 1, p. 107 – 119.

Under the conception of “pseudo-apostolic collections” we understand the compilations of didactic-legal character, which played its role especially in formation of social life of the early Church. Although we do not know its author, its rules are based on the authority of apostles of Jesus Christ and its task was to preserve his verbal prescriptions for next generations. The direct effect of these collections did not end in the first centuries of the development of Christianity. They had their influence especially also during the middle ages and its influence is evident also in valid Canon Law. The main goal of this article is to show especially the character of these collections, first generally, then separately, and also to show briefly their function in formation of Canon Law from the oldest legal rules to the valid law.

kníh napokon skončila v katolíckej cirkvi až v roku 1966. Porovnaj CAMPENHAUSEN, A. Frhr. von – HALLERMANN, H. von.: *Lexikon für Kirchen – und Staatskirchenrecht*. Paderborn : Verlag Ferdinand Schöningh, 2000, s. 281.